

Прилипко Р. Д. НАТУРАЛЬНЫЕ ФОРМЫ ПОМОЩИ БЕЗРАБОТНЫМ ВУССР В 20-Х ГГ. XX В.

В статье освещаются натуральные формы социальной защиты безработных УССР в период новой экономической политики.

Ключевые слова: безработные, натуральная помощь, новая экономическая политика.

Prilipko R. D. NATURAL FORMS TO ASSIST THE UNEMPLOYED IN THE USSR IN THE 20-IES OF XX CENTURY.

The article highlights the natural form of social protection of the unemployed in the USSR during the New Economic Policy.

Keywords: unemployed, natural help, new economic policy.

УДК 369:316.343.37»1930-1935»

С. О. Білан

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 30-Х РР. XX СТ.**

У статті здійснено аналіз нормативної бази запровадження соціального страхування сільськогосподарських працівників у першій половині 30-х рр. XX ст. та механізму його реалізації з метою надання соціальної підтримки та захисту сільського населення України.

Ключові слова: українське селянство, соціальне страхування, соціальний захист.

У 30-х рр. XX ст. українське селянство стало об'єктом широкого соціально-економічного експерименту, запровадженого політичним керівництвом країни. Одночасне здійснення масової колективізації та формування колгоспно-радгоспної системи вимагало великих коштів, які радянський уряд частково компенсував шляхом економії на матеріально-побутових умовах життя сільського населення. Досвід сталінської «модернізації» сільського господарства, яка супроводжувалась розкуркуленням, розселенням хуторів, масовими депортаціями селян, полюванням на «ворогів народу», «шкідників», «саботажників» та «розкрадачів» колгоспного майна, репресіями та «чистками» сільськогосподарських працівників, катастрофічним занепадом основних галузей сільськогосподарського виробництва, негативно вплинув на діяльність органів соціального забезпечення сільського населення.

Мобілізація внутрішніх фінансових резервів з метою здійснення форсованої індустріалізації, яка ґрунтувалась на фінансово-економічній експлуатації селянства, що включала виснажливу політику хлібозаготівлі, посилення податкових стягнень з сільського населення, формування системи різних державних позик та встановлення низьких заготівельних цін на сільськогосподарську продукцію, прямо пропорційно відзначилась на системі соціального забезпечення сільського населення України, яка в 30-х рр. XX ст. була спрямована не на підвищення матеріально-побутового рівня його життя в цілому, а на ті категорії селян, які втратили працездатність. Водночас, важливість здійснення соціально-економічного реформування на селі обумовила необхідність розробки і прийняття спеціального законодавства щодо врегулювання цих відносин в Україні у передвоєнне десятиліття.

Послідовний аналіз та вивчення різних аспектів діяльності органів соціального забезпечення сільського населення України у 30-х рр. XX ст. здійснили М. Биховський, Л. Гейфман, О. Горбунов, Б. Гутерман, В. Кузятин, О. Мельничук, О. Усіков, І. Фрейман, В. Шарпаций та ін. Однак, названими дослідниками відображено лише окремі аспекти соціальних перетворень в українському селі, які розкрито ними в умовах формування радянської моделі розвитку сільськогосподарського виробництва.

Наявна література не дає достовірного уявлення про розвиток соціальної сфери українського села у довоєнний період, що включала комплекс економічних, правових, політичних і соціальних заходів, спрямованих на його постголодоморну відбудову та поліпшення організації життєзабезпечення сільського населення.

У зв'язку з цим, метою нашої статті є аналіз нормативної бази діяльності органів соціального забезпечення та висвітлення процесу запровадження соціального страхування сільського населення України у 30-х рр. XX ст. в умовах відновлення командно-адміністративних методів управління аграрним сектором, змін у формах власності та господарювання, а також зміни статусу українського селянства.

Наукові записки

Одним із перших кроків радянської влади у процесі формування системи соціального забезпечення сільського населення України стало запровадження соціального страхування сільськогосподарських працівників, забезпечення застрахованих осіб матеріальною допомогою та пенсіями з одночасним визначенням їх розмірів та встановленням порядку надання.

Першим нормативним актом, що запроваджував соціальне страхування сільськогосподарських працівників в Україні, була постанова ЦВК та РНК СРСР від 26 жовтня 1927 р. «Про соціальне страхування осіб, зайнятих за наймом в селянських господарствах». Пізніше, у 1929 рр. на основі цієї постанови були розроблені та введені в дію «Правила про соціальне страхування осіб, які працюють за наймом у селянських господарствах», що передбачали надання застрахованим особам різних видів соціальної допомоги.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до правил поширювалося на сільськогосподарських працівників, які були найняті на роботу в господарства промислового типу, колективні господарства (колгоспи та радгоспи), а також працівників сільських рад. Названі установи сплачували страхові внески за своїх працівників у розмірі 10 % від розміру їх заробітної платні. Господарства, які прирівнювались до промислових, та колективні господарства (колгоспи і радгоспи) сплачували 6 %. Під час страхування у добровільному порядку з особи відраховувалися внески в обсязі 3 % від розміру заробітної платні, не включаючи вартості житла та робочого одягу. У випадках несвоечасних виплат внесків стягнення заборгованості здійснювалося в примусовому порядку. За постановою РНК СРСР від 15 березня 1929 р. за затримку платежу більш, ніж на 3 місяці, ухилення від реєстрації в страхових органах, неподання або подання неправдивих біографічних даних та даних про майновий стан передбачалася кримінальна та адміністративна відповідальність [1, с. 16].

Застраховані сільські працівники, а в деяких випадках і члени їх родин, мали право на певні види матеріального забезпечення: 1) грошову допомогу протягом 26 тижнів в зв'язку з тимчасовою втратою працездатності із-за хвороби та каліцтва внаслідок виробничої травми на термін до відновлення працездатності або визнання інвалідності; 2) допомогу у зв'язку із вагітністю та пологами протягом 8 тижнів (надання можливості вчасно дістатись до лікарні, одноразова виплата при народженні дитини та забезпечення потрібних для неї речей, поліпшення харчування жінки в цей період); 3) одноразову виплату на поховання застрахованої особи; 4) пенсії у зв'язку з інвалідністю та у разі втрати годувальника. Обов'язковою умовою отримання допомоги була наявність загального шестимісячного стажу роботи за наймом за період не менший двох років праці у господарстві [2, с. 5].

Діючим соціальним законодавством були встановлені й розміри допомоги, яка виплачувалась сільськогосподарським працівникам. Так, допомога з тимчасової непрацездатності протягом перших семи днів становила від 30 коп. до 2 крб., а починаючи з восьмого дня – від 40 коп. до 1 крб. 50 коп. Одноразова допомога при народженні дитини та допомога на поховання виплачувалися у розмірі 10 крб. Розмір місячної пенсії за інвалідністю для інвалідів I групи становив від 8 до 40 крб., II групи – від 6 до 30 крб., а III групи – від 4 до 20 крб. Пенсії в разі втрати годувальника були ще меншими, оскільки для сім'ї із трьох і більше осіб становили від 6 до 30 крб., двох осіб – від 4 до 20 крб., одного члена сім'ї – від 3 до 13 крб. [3, с. 342].

Особливим були умови для призначення застрахованим особам допомоги у разі безробіття, яка виплачувалась лише в тому випадку, якщо робота за наймом була єдиним засобом для існування, та людина пропрацювала в господарстві не менше 8 місяців протягом останніх двох років. Зазначеним категоріям осіб матеріальна допомога виплачувалась по 4 крб. протягом 6 місяців першого періоду безробіття та ще 3 місяців на рік у подальшому [5, с. 35]. Однак, на таку допомогу не могли розраховувати селяни, які мали присадибну ділянку та власне господарство.

В УСРР перші спроби страхування селян були зроблені лише у другій половині 1929 р., хоча вже у під час планування бюджету УСРР на 1928-1929 р. ставилося завдання поширити соціальне страхування на 100 тис. осіб. Підготовча робота з впровадження закону про соціальне страхування сільськогосподарських працівників в дію проводилась включно до травня 1929 р., з метою популяризації якого у всі сільські ради було розіслано 50 тис. «Пам'яток застрахованого наймита». До кінця 1929 р. в Україні було застраховано 68748 сільських працівників, з яких допомогу за тимчасовою непрацездатністю отримували 1147 осіб,

у зв'язку із безробіттям – 365, народженням дитини – 55, на поховання – 60, а пенсіями була забезпечено лише 26 осіб [6].

Після проголошення на листопадовому пленумі 1929 р. ЦК ВКП(б) курсу на суцільну колективізацію, робота щодо охоплення соціальним страхуванням всіх мешканців сільських територій значно активізувалась, оскільки владі необхідна була соціальна опора у процесі штучного розшарування селянства. 2 січня 1930 р. РНК СРСР затвердила нову постанову СРСР «Про соціальне страхування осіб, зайнятих за наймом в селянських господарствах», в якій були встановлені форми та розміри матеріальної допомоги, що не диференціювалися залежно від розміру заробітної платні, а також було підвищено рівень грошових виплат, передбачених для членів профспілок. В результаті у 1930 р. значно зросли теми соціального страхування сільських працівників, і якщо в 1929 р. в середньому за місяць соціальним страхуванням було охоплено 6592 особи, то в 1930 р. – 34103. Витрати на допомогу застрахованим особам збільшилися із 181227 до 340665 крб. [3, с. 93]. Однак, місцеві страхові органи почали скаржитися на несвоєчасне подання місцевою владою списків куркульських господарств, в яких використовується наймана праця. У зв'язку із збільшенням кількості застрахованих селян вони пропонували створити постійну сільську страхову мережу та збільшити розмір страхових внесків із куркульських господарств, а також тих, де використовується наймана праця селян. До штату сільських рад було включено посади страхделегатів, які раз на місяць заслуховували звіти уповноважених страхових працівників та проводили роботу з поширення страхової освіти.

Постановою ЦВК та РНК СРСР від 15 вересня 1930 р. з метою посилення економічного тиску на індивідуальні селянські господарства знову були встановлені диференційовані розміри страхових внесків – колгоспи, радгоспи та сільськогосподарські підприємства сплачували за кожного застрахованого працівника 10 %, а селянські господарства, в яких використовували найману працю, – 22 % від фонду заробітної платні [4, с. 12]. За січневим рішенням 1931 р. ЦК ВКП(б) при радгоспах та МТС створювались страхові пункти, які розглядалися партією не лише як господарські органи, а й політико-виховні центри перебудови сільського господарства. Проте, із завершенням процесу колективізації соціальне страхування сільськогосподарських працівників втратило свою актуальність, і оскільки кампанія охоплення найманих сільських працівників соціальним страхуванням була невід'ємною складовою боротьби радянського уряду з селянами-власниками та «куркулями», то із збільшенням частки усуспільнення землі, зменшувалась кількість застрахованих селян, і врешті-решт до 1934 р. фактично зійшла нанівець.

Незважаючи на те, що органи соціального страхування виконували важливу функцію соціальної реабілітації та матеріального забезпечення, 19 вересня 1933 р. РНК УСРР всі права соціального забезпечення передав Всеукраїнській раді профспілок, яка зосередила у своєму підпорядкуванні санаторії, наукові інститути, будинки відпочинку тощо [7, с. 149]. Відтепер система соціального страхування в Україні була побудована за виробничо-галузевим принципом, а управління нею перебрали на себе комітети профспілок. Пізніше, у березні 1937 р. РНК СРСР ухвалив постанову «Про зняття деяких видатків з бюджету державного соціального страхування і зміну тарифу страхових внесків», якою взагалі звільнив профспілки від внесення до держбюджету коштів державного страхування на потреби охорони здоров'я, житла, а також від виплат пенсій непрацюючим пенсіонерам.

У постанові офіційно було визначено курс на «здорову частину суспільства» і зазначено, що «... система соціального забезпечення в реконструктивну добу бурхливих темпів індустріалізації країни та колективізації сільського господарства, має бути єдиним центром пристосування до виробничих процесів осіб, які внаслідок соціально-політичних чинників нездатні працювати поруч зі здоровою частиною суспільства» [7, с. 161], що було досить характерним для відношення тоталітарного сталінського режиму до населення СРСР. Крім того, за постановою всі оперативні функції профспілок були передані місцевим органам влади. Зокрема, справою соціального забезпечення сільського населення повинні були займатися спеціально створені культурно-соціальні секції сільських рад, яким було передано оперативні функції, тобто всю повсякденну роботу з вирішення конкретних соціальних питань, хоча кошти на матеріальну допомогу селянам зосереджувалися у районному фінансовому відділі.

Отже, у процесі здійснення соціальної реформи щодо впровадження загальнодержавного обов'язкового страхування сільськогосподарських працівників у першій половині 30-х рр. ХХ

ст. було перерозподілено й обов'язки відповідних органів, оскільки в апараті управління були зосереджені й залишені лише регулятивні функції, а всі інші з метою економії коштів були передані місцевим державним, партійним та господарським установам, що в свою чергу зумовило необхідність реорганізації системи НКСЗ УСРР та його органів. Крім того, масове створення колгоспів, на які були покладені функції матеріального забезпечення селян у період здійснення суцільної колективізації сільського господарства, зумовило зміни форм соціальної допомоги. Відтак, система соціального забезпечення сільського населення УСРР була децентралізована, а всі основні фінансові зобов'язання покладені на місцевий бюджет.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є аналіз процесу створення необхідної ресурсної бази для всебічного задоволення виробничих потреб і розвитку соціальної інфраструктури сільського господарства України у 30-х рр. ХХ ст., поліпшення умов праці та побуту сільськогосподарських працівників, запровадження мінімального рівня оплати праці, пенсійного забезпечення, охорони материнства і дитинства, соціального захисту самотніх громадян і громадян похилого віку та інвалідів праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Быховский Н.И. Какую помощь оказывает страховая касса батракам и пастухам. – 2-е изд. – М.: Гострудиздат, 1930. – 31 с.
2. Гейфман Л. Як наймитові одержати допомогу за безробіттям і тимчасовою непрацевдатністю та пенсію. – Харків: Держтрудвидав, 1931. – 32 с.
3. Горбунов А.И., Гутерман Б.Н., Усиков А.Я. Действующее законодательство по социальному страхованию СССР и РСФСР. – М.: Гострудиздат, 1930. – 774 с.
4. Кузятин В. Страхование батрачества: проведение закона на Украине // Вопросы страхования. – 1930. – №42. – С. 8-12.
5. Фрейман И.И. Збірка правил про забезпечення застрахованих порядком соціального страхування. – Харків: Держтрудвидав, 1929. – 270 с.
6. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Ч. III. – Од. зб. 6266. – Арк. 19, 21.
7. Шарпаций В.Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20-30-ті роки ХХ ст.). – К.: Ніка-Центр, 2006. – 268 с.

Билан С.А. ВВЕДЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 30-Х ГГ. ХХ СТ.

В статтє осуцествлен анализ нормативной базы внедрения социального страхования сельскохозяйственных работников в первой половине 30-х гг. ХХ ст. и механизма его реализации с целью предоставления социальной поддержки и защиты сельского населения Украины.

Ключевые слова: украинское крестьянство, социальное страхование, социальная защита.

Bilan S. THE INTRODUCTION OF SOCIAL SECURITY OF THE RURAL POPULATION OF UKRAINE IN THE FIRST HALF OF 30-IES OF XX CENTURY.

The article analyzes the regulatory framework for the introduction of social insurance of agricultural workers in the first half of the 30-ies of XX century and the mechanism for its implementation in order to provide social support and protection of the rural population of Ukraine.

Keywords: Ukrainian peasantry, social insurance, social security.

УДК [355.8+796]:96 (477)

В.В. Гінда

«МАТЧ СМЕРТІ»: СПРОСТУВАННЯ РАДЯНСЬКОГО МІФУ

У статті через призму архівних джерел, періодичної преси та спогадів очевидців спростовується створений у радянську добу міф про героїзм київських футболістів, які нібито ціною власного життя перемогли в окупованому Києві футбольну команду німецьких військових.

Ключові слова: Київ, футбол, «Старт», німці, окупація, військові, «матч смерті», хлібозавод.

Славнозвісна легенда про «матч смерті» створена в Радянському Союзі досі, час від часу, будоражить українське суспільство незважаючи на неодноразові спроби дослідників довести її неправдивість. Останні найбільш «шумні» події навколо цієї історії відбулися навесні 2012 року, коли в вітчизняній кінопрокат вийшов фільм «Матч» російського виробництва. Також